

FUND OG FORSKNING

BIND 61

2022

DET KGL. BIBLIOTEK

FUND OG FORSKNING

Bind 61

2022

FUND OG FORSKNING

I DET KONGELIGE BIBLIOTEKS

SAMLINGER

Bind 61

2022

With summaries

KØBENHAVN 2022

UDGIVET AF DET KGL. BIBLIOTEK

Om billedet på smudsomslaget, se side 22.

Det kronede monogram på kartonomslaget er tegnet af Erik Ellegaard Frederiksen efter et bind fra Frederik 3.s bibliotek.

Om titelvignetten, se side 109.

© Forfatterne og Det Kgl. Bibliotek

Redaktion:

Claus Røllum-Larsen

Artikler i *Fund og Forskning* gennemgår 'double blinded peer-review' for at kunne antages. Undtaget fra denne norm er dog i dette nummer artiklerne under 'Fund'.

Grafisk tilrettelæggelse: Narayana Press

ISSN 0069-9896

EN ENGELSK BOGSKAT I DET KGL. BIBLIOTEK, AARHUS

Thomas Speghths udgave
af Geoffrey Chaucers værker, London 1598

AF
ALLAN WESTPHALL

I Boghistorisk Samling i Det Kgl. Bibliotek i Aarhus findes der et eksemplar af den engelske middelalderdigter Geoffrey Chaucers samlede værker trykt i London i 1598. Bogens fulde titel er *The Workes of our Antient and Learned English Poet Geffrey Chaucer*.¹ Denne udgave blev redigeret af den engelske skolemand Thomas Speght og trykt i Adam Islips bogtrykkeri i London for George Bishop, og den må anses som et af de betydningsfulde bogværker, vi har indenfor den tidlige britiske litteratur her i landet; helt på højde med to inkunabeludgaver trykt af William Caxton, Englands første bogtrykker, og den anden folioudgave af Shakespeares samlede værker, trykt i London 1632, som opbevares i Det Kgl. Bibliotek i København.²

Thomas Speght (c. 1550-1621) studerede ved Peterhouse i Cambridge, hvor han var aktiv i en gruppe af studerende ved et college, der alle var entusiastiske læsere af Geoffrey Chaucer (ca. 1340-1400), og studerede hans værker intenst, særligt samlingen af 24 fortællinger, kendt som *Canterbury Fortællingerne*, som Chaucer skrev på indtil sin død, og som regnes for hovedværket indenfor engelsk senmiddelalderlitteratur. Speghths udgave af *The Workes* blev trykt af Adam Islip i London i foråret 1598, i tre tryk for udgiverne George Bishop, Bonham Norton,

¹ Bogen har opstillingssignatur Boghist RE 4-00485. Der findes også et eksemplar af den samme udgave i en nyere indbinding fra 1800-tallet i Det Kgl. Bibliotek i København (18, 132 00426 BHS).

² De to inkunabeltryk af William Caxton er *Myrroure of the World* fra 1480 (Inc. Haun. 2759) og *The Book of Good Manners*, 1487 (Inc. Haun. 2581). Den anden folio-udgave af Shakespeares samlede værker er *Mr William Shakespeares Comedies, histories and tragedies*, London: Thomas Cotes, 1632 (18, 231 00729 BHS).

og Thomas Wight. Disse tryk er identiske, men har små forskelle i titelbladet.³

Thomas Speghths rationale for den ambitiøse udgivelse var at finde Chaucer frem fra den middelalderlige epoke, støve ham af, forklare arkaismer og obskure referencer og således præsentere ham for moderne læsere som den forfatter fra den klassiske epoke, der grundlagde den engelske poetiske tradition. I dette projekt fremstiller Spegth sig selv som noget af en antikvar og renæssancehumanist, der kortlægger Chaucers levned og formodede adelige baggrund samt den lærdom, som er indeholdt i hans forfatterskab (ordene fra titelbladet "Our antient and learned English poet" afslører meget om projektet). At fremstille de to centrale aspekter, Chaucers antikke baggrund og lærdom, udgør den motiverende impuls for Speghths udgivelse og forklarer, hvorfor bogen er en af de første engelske bogudgivelser, der indeholder en stor del af det tekstkritiske apparat, omend i rudimentær udformning, som vi nu forbinder med moderne kritiske udgaver. I bogen finder vi således en omfattende forfatterbiografi, en liste over tekstkilder, samt et omfattende leksikon, der forklarer Chaucers engelsk, for da Spegth skriver, to hundrede år efter Chaucers død, kan Chaucers middelengelsk virke fjernt og udfordrende for samtidige læsere, og mange ord og fraser benyttes ikke længere på engelsk.⁴

Bogen i Det Kgl. Bibliotek i Aarhus er den udgave, der blev trykt for London-forlæggeren George Bishop, som også var formand for trykkerlauget *The Stationers' Company*, det forbund der blev grundlagt i 1403 og som, med kongelig licens fra 1557, havde opsyn med, og monopol på al trykning og bogudgivelse i England. Bogen er komplet i alle henseender, og den er organiseret således:

³ Disse tre udgaver er listet i *English Short Title Catalogue*, 2nd ed. som indexnummer 5077, 5078, 5079. Vores udgave er STC 5077, udgivet af George Bishop. En kortfattet bibliografisk beskrivelse af bogen kan findes i William T. Lowndes, *The Bibliographer's Manual of English Literature: A New Edition Revised, Corrected, and Enlarged by H. G. Bohn* (London: 1869), I, 425. En mere detaljeret bibliografisk beskrivelse kan findes i E. P. Hammond, *Chaucer: A Bibliographical Manual* (New York: Macmillan, 1908), 122-25. Titelbladet i bogen i Det Kgl. Bibliotek i Aarhus (lige såvel som i eksemplaret i København) har den korte indskrift "Londini. Impensis Geor. Bishop. Anno 1598". Det mere hyppigt forekommende titelblad har "London. Printed by Adam Islip at the charges of Thomas Wight [eller Bonham Norton]. Anno 1598".

⁴ Nyttig diskussion om Speghths redigeringsarbejde kan findes i Derek Pearsall, "Thomas Spegth", i *Editing Chaucer: The Great Tradition*, red. Paul G. Ruggiers (Norman, Oklahoma: Pilgrim Books, 1984), 93-116. Devani Mandira Singh, "'In His Old Dress': Packaging Thomas Spegth's Chaucer for Renaissance Readers", *The Chaucer Review* (51, 4, 2016), 478-502.

-
- Thomas Speghs dedikation af værket til Sir Robert Cecil (1563-1612), britisk statsmand og den vigtigste rådgiver for dronning Elizabeth I. (1 side).
 - Fortale til læseren (2 sider).
 - Francis Beaumonts tale til Thomas Speght (Beaumont var en nær ven igennem studietiden i Peterhouse og opfordrede Speght til at redigere Chaucer, som de begge beundrede) (4 sider).
 - En kort dialog mellem læseren og Chaucer (i hvilken Chaucer udtrykker sin taknemmelighed til Speght, som har reddet ham fra glemsel) (1 side).
 - “The Progenie of Geffrey Chaucer” (en grandios kobbertrykt portrætside, der viser Geoffrey Chaucer (i det såkaldte Hoccleve-portræt, malet af en ukendt kunstner i et manuskript af *Regiment of Princes* af Thomas Hoccleve, som menes at have kendt Chaucer) omkranset af et stamtræ og en adelsgenealogisk oversigt af noget tvivlsom karakter, der knytter Chaucer og hans efterkommere til det britiske kongehus. Dette er en usædvanlig placering af portrættet, som oftest ses overfor titelbladet) (1 side).
 - William Thynnes tale til kong Henry 8. (dette er et genoptryk af Thynnes dedikation fra hans 1532 Chaucer-udgave. Denne dedikation blev genoptrykt i samtlige 1500-tals udgaver af Chaucers værker, der alle søger den royale tilknytning) (3 sider).
 - “The Table” (en indholdsfortegnelse over bogens 43 Chaucer-tekster, listet med folio-numre) (3 sider).
 - “The Prologues” (fire korte digtninger og visdomsord, tilskrevet Chaucer. Dette er et genoptryk fra William Thynnes Chaucer-udgave fra 1532) (2 sider).
 - “His Life Collected” (Speghs Chaucer-biografi. Dette er den første trykte Chaucer-biografi på engelsk, og den forblev autoritativ efter datidens kriterier til et langt stykke ind i 1800-tallet. Det er meget uvist, om Chaucer studerede i Oxford eller havde aristokratisk baggrund, som Speght postulerede, men det passede overmåde godt ind i hans fokus på Chaucers lærdom og adelskab) (18 sider).

- “Arguments to euery Booke gathered” (en opsummering, koncis og korrekt, af alle bogens tekster, med nogen moralsk tolkning. Inkluderingen af disse korte referater fortsætter en etableret praksis ved udgivelser af klassiske forfattere) (6 sider).
- Chaucers samlede værker (teksterne er et genoptryk, side-for-side, af John Stows Chaucer-udgave fra 1561, med mindre, sporadiske ændringer, hovedsageligt i Prologen til *Canterbury Fortællingerne*. Spegtht var *augmentor*, snarere end *editor* af Chaucer, og hans udgave tilføjer to nye tekster til Chaucers *oeuvre*, *The Floure and the Leafe* og *Chaucers Dreame*, som i dag kendes som *Book of the Duchesse* og fortsat anerkendes som et værk af Chaucer).
- “The old and obscure words of Chaucer, explained” (Dette leksikon er et udtryk for, at Chaucers engelsk virkede arkaisk og vanskeligt for en læser på 200 års afstand. Det indeholder omkring 2000 ord og forblev standard ordforklaringer indtil John Urrys Chaucer-udgave fra 1721. I dag kan vi nok bedst karakterisere denne oversigt som et proto-glossarium, da det blot giver enkelte synonymmer til vanskelige ord i Chaucer, uden teksthenvisninger, etymologiske udredninger, eller grammatiske varianter. Det er, med andre ord, en simpel praktisk guide til tekstforståelse) (14 sider).
- “The French in Chaucer, translated” (2 sider).
- “Authors cited by G. Chaucer, by name declared” (2 sider).
- “Corrections of some faults, and Annotations upon some places” (dette er en kombination af *errata* og tekstforklaringer. Forklaringerne virker noget utilstrækkelige og vilkårlige, men siger dog en del om Spegthts egne interesser i hans læsning af Chaucer: han kommenterer typisk på astrologi, topografi, geografi, og historie) (10 sider).

Størstedelen af de bevarede eksemplarer af Spegthts 1598-udgave er naturligvis blevet genindbundet i nyere tid, inklusiv et andet eksemplar af den samme udgave, som findes i Det Kgl. Bibliotek i København.⁵

⁵ Det er selvfølgelig svært at sige, hvor mange bevarede eksemplarer af udgaven fra 1598 der findes i dag. En indikation er *English Short Title Catalogue*, som omfatter 35 eksemplarer på de britiske øer og i Nordamerika (citation S107208).

De fleste er ukomplette (mange har fået forfatterportrættet fjernet) og har ofte de manglende sider repræsenteret i faksimile. Det Kongelige Biblioteks udgave er fuldstændig komplet, selv med de oprindelige blanke forsatsblade og med fuld *errata* liste til sidst. Bogen er en stor og kompakt foliant med målene 33 x 21.5 cm. og med Chaucers tekst trykt i to kolonner; et format og en opsætning, der siden ville blive brugt til Ben Johnsons og William Shakespeares samlede værker, inklusiv den berømte første folio-udgave af Shakespeares dramaer, trykt i London 1623 for udgiverne Isaac Iaggard og Edward Blount.

Selvom det er muligt, som vi vil se, at sige lidt om bogens proveniens og tidlige ejerskab, er det uvist, hvordan den er havnet i Det Kgl. Biblioteks samling, og der er på nuværende tidspunkt ikke fundet nogen optegnelse eller indkøbsprotokol som kan oplyse os herom. På indersiden af bogens forperm har en person (formodentlig en bibliotekar i nyere tid) skrevet "Lowndes I, 425, m. kobberst. portræt. Ed. by Thos. Speght." "Lowndes I" er en henvisning til den bibliografiske beskrivelse i det første bind af W. T. Lowndes *The Bibliographer's Manual of English Literature* (London, 1864). Bogen er i en attraktiv original eller samtidig indbinding, en robust, tidstypisk indbinding af mørkebrunt kalveskind over træpermer, hvor for- og bagperm er forsynet med grønne linnedsnore der kan bindes og holde folianten tæt lukket. Det er tvivlsomt, om disse snore er oprindelige, eller nyere erstatninger for hvad, der var der først. På forpermen, midt på bindsiden, ses en dekoration af blindtryk uden forgyldning: en ornamenteret midtmedaljon er omkranset af to rektangulære rammer, hver med arabesk-ornamenter i de fire hjørner. Det samme blindtryk ses på bagpermen. Dette er et typisk blindtryk anvendt i talrige variationer i England fra årene 1590-1610, og de tolv små punkter som omkranser ovalen i den centrale medaljon, og som nu kun svagt kan anes, identificerer dette bind som en Oxford-indbinding fra omkring år 1600, og sandsynligvis fremstillet af Oxford-bogbinderen Roger Barnes, som arbejdede for private såvel som for universitetsbiblioteket, The Bodleian Library, og som var særligt kendt for den høje kvalitet af læder og blindtryk.⁶ På bagpermen

⁶ Disse oplysninger om indbinding har jeg fra David Pearson (privat korrespondance, august, 2022). Se også afbildning af det nævnte blindtryk og diskussion i David Pearson, *Oxford Bookbinding 1500-1640: Including a Supplement to Neil Ker's Fragments of Medieval Manuscripts used as Pastedowns in Oxford Bindings* (Oxford: Oxford Bibliographical Society, 2000), 78, 111 (type xiv). Pearson daterer indbindinger med det nævnte blindtryk til perioden 1590-1610, men der er set eksempler så sent som 1618.

ses det samme blindtryk og umiddelbart over det, ses et lille forgyldt emblem, der forestiller en glødekasse med flammer i toppen. Dette er superexlibris for familien Phelipps, og bogen har sandsynligvis tilhørt Edward Phelipps (c. 1613-1680), søn af Sir Edward Phelipps fra Montacute i Somerset. Den yngre Edward Phelipps matrikulerede ved Wadham College, Oxford i 1629, og det er antageligvis her, at han har erhvervet bogen omkring 1630. Edward Phelipps blev senere MP for Ilchester (1640-1644) og Somerset (i 1661). Emblemet med glødekassen blev i øvrigt brugt af senere familiemedlemmer, der fortsatte med at udbygge bogsamlingen.⁷ På bogens ryg ses fem hævede bånd og et blindtryk der ligner tovværk foroven og forneden; alt dette er originalt og typisk for Oxford-bind fra denne periode; det engelske ord for denne type dekoration med tovværk eller snoede diagonale streger er "spine hatching", og det var et dekorativt element, som blev anvendt hyppigt af Oxford-bogbindere fra omkring 1600 og op til midten af 1600-tallet.⁸ Ordene præget i guldtryk på bogryggen, "Chaucer 1598", er af en langt senere dato.

Bogens tryk er meget attraktivt og harmonisk. Typografien demarkerer tid og sted, i den forstand at antikva anvendes for "nutidig" engelsk, en kursiv type bruges til latin og fransk samt marginalnoter i biografien, og al Chaucers tekst er trykt med gotiske bogstaver (engelsk: "black letter"; en gotisk minuskel eller textura i en skriftstørrelse på omkring 11). I 1598 var denne gotiske type allerede forældet, men den blev alligevel igennem 1500-tallet skønnet passende for Chaucers middelengelsk. Foruden biografi og tekstapparat indeholder bogen 395 folioblade (mange sider er fejlnummereret), med recto og verso; over 800 sider i alt. For Chaucers værker er teksten som sagt sat i to spalter, den er komprimeret og med meget lille skydning mellem linjerne, hvilket gør det muligt at have omkring 55 linjer på et folioblade.

Bogen har mange dekorative elementer, såsom træsnit-initialer med blomsterranker og arabesk-vignetter. Alt dette tyder på et omfattende typemateriel hos bogtrykker Adam Islip i London, men en del træsnit i Speghs udgave synes dog at være overtaget fra tidligere trykkere af Chaucer, særligt fra John Stows 1561 udgave, trykt i London af John

⁷ En afbildning af dette superexlibris og oplysninger om Edward Phelipps kan findes på databasen Bookowners Online: https://bookowners.online/Edward_Phelipps_ca.1613-1680.

⁸ Se beskrivelse og illustrationer af "edge hatching" og "spine hatching" i David Pearson, *Oxford Bookbinding 1500-1640*, 37-40.

Kyngston for John Wight. F.eks. er det store træsnit af en ridder til hest, der indleder Knight's Tale identisk med det i Stows tidligere udgave, og det samme kan siges om de helsides titelblade til *Canterbury Fortællingerne* og *The Romaunt of the Rose*, samt Chaucers store våbenskjold, der findes i Speghths udgave, placeret (noget vilkårligt, det må siges) på en side mellem Prologen til *Canterbury Fortællingerne* og Knight's Tale.

En meget stor del af alle bevarede eksemplarer af Speghths udgave fra 1598 har skrevne læserner i hovedteksten, typisk i margenen, da teksten er sat yderst tæt og ikke tillader skrivning imellem linjer. Dette eksemplar er ingen undtagelse. Marginalnoter (af Edward Phelipps?) optræder i en samtidig hånd i lys brun blæk sporadisk igennem *Canterbury Fortællingerne* og sparsomt i *The Testament of Creseide*, men ikke i de længere tekster *The Romaunt of the Rose*, *Troilus and Creseide* og *Boethius*, eller i nogen af de kortere tekster i bogens sidste halvdel. Hensigten med noterne er primært at markere korrektur i teksten, afklare korrekt forståelse og indsætte manglende linjer. Processen for annotering er, at et ord eller en linje som er behæftet med fejl, er gennemstreget og markeret med tre punkter, og herudfor eller nederst på siden er skrevet en korrektur. Eksempler herpå er

Fol. 3, verso. Linjerne "Nought comly like to louers malady, Of Hereos but rather like many", Her er "Hereos" og "many" udstreget og en note herudfor forklarer disse ord: "Eros id. Cupid. Manie id. frensie"

Fol. 11, recto. "For all forgotten in his vassellage" er udstreget og i nederste margen står korrektoren, som er afskrevet fra *errata*-listen bagerst i bogen "For half forgotten is then his visage."

Fol. 70, recto. Her findes en markant tekstkorruption, eftersom en del linjer mangler; disse er skrevet korrekt i *errata* bagerst i bogen. Læseren skriver på latin i margenen "vide annot. ubi q'd desit, ostendit" (se i noterne, hvor der vises hvad der mangler).

Fol. 205, verso. "Right as a wolfe that fainteth a lamve alone"; en komplet nonsens sætning er gennemstreget og rettet til "Right as when a wolfe findeth a lambe alone".

Håndskrevne marginalnoter af sådan karakter afslører ikke meget om læseren og dennes generelle syn på Chaucers tekst, som nok er det, vi i dag ville ønske at få et privilegeret indblik i. De er snarere udtryk for en

optagethed af tekstens korrekthed, og de peger på en akademisk læser, som helt naturligt skifter mellem engelsk og latin i sine henvisninger. Vi ved, at der var stor interesse for Chaucer, og særligt *Canterbury Fortællingerne* blandt yngre akademikere i Oxford og Cambridge, et miljø som Thomas Speght og noget senere Edward Phelipps selv havde befundet sig i. Desuden viser læsernerne en læser, som nu kan arbejde internt i bogen. Der er ingen noter eller referencer hentet udenfor bogen, men alt er taget fra udgivelsens eget kritiske apparat, særligt fra kommentarerne og *errata* bagerst i bogen, med det formål at supplere en kontinuerlig og korrekt læsning af Chaucers hovedværk. Noterne viser desuden den hastige og radikale ændring i det engelske sprog, der havde fundet sted siden Chaucers middelalderengelsk, og en del af noterne bruger Speghts leksikon til at indsætte moderne engelske ord (f.eks. på en side er det middelengelske ord “buxumnesse” rettet i blæk til moderne engelsk “humbleness”).

Chaucers *Canterbury Fortællingerne* blev trykt første gang i 1476, godt 20 år efter Gutenberg trykte sin Bibel i Mainz, af Englands første bogtrykker William Caxton (c. 1422-1491). Det var den første bog han producerede, da han etablerede sit bogtrykkeri i Londons Westminster, efter at have lært sig bogtrykkerhåndværket i Brugges. En anden og forbedret udgave af Chaucers hovedværk udkom i 1483, nu med 26 træsnit, der viser de forskellige pilgrimme. Fra disse palæotyper tog det omkring et halvt århundrede, før den første udgave af Chaucers samlede værker udkom, og i perioden 1532-1602 blev der trykt hele 6 forskellige udgaver, hvor hver enkelt redigering reviderer og udvider den kendte kanon, og således fremsætter sin egen version af Chaucers komplette poetiske frembringelser. I stor udstrækning kan man sige, at disse tidlige udgaver genoptrykker hinandens tekster (og ofte de samme fortællinger og dedikationer), og dette gælder ikke mindst for Thomas Speght, som ikke var nogen stor redaktør, kildekritiker eller lingvist. Hans Chaucer-udgave fra 1598, en svær foliant med dobbeltspaltet tekst der peger fremad til Shakespeares folio-udgaver, udmærker sig dog ved at inkludere den første forfatterbiografi vi har, enkelte tekster som ikke hidtil var blevet trykt, et leksikon som forblev standarden i over 100 år, og hvad vi kan kalde et proto-tekstapparat med ressourcer, der guider læseren igennem en til tider sprogligt vanskelig tekst.

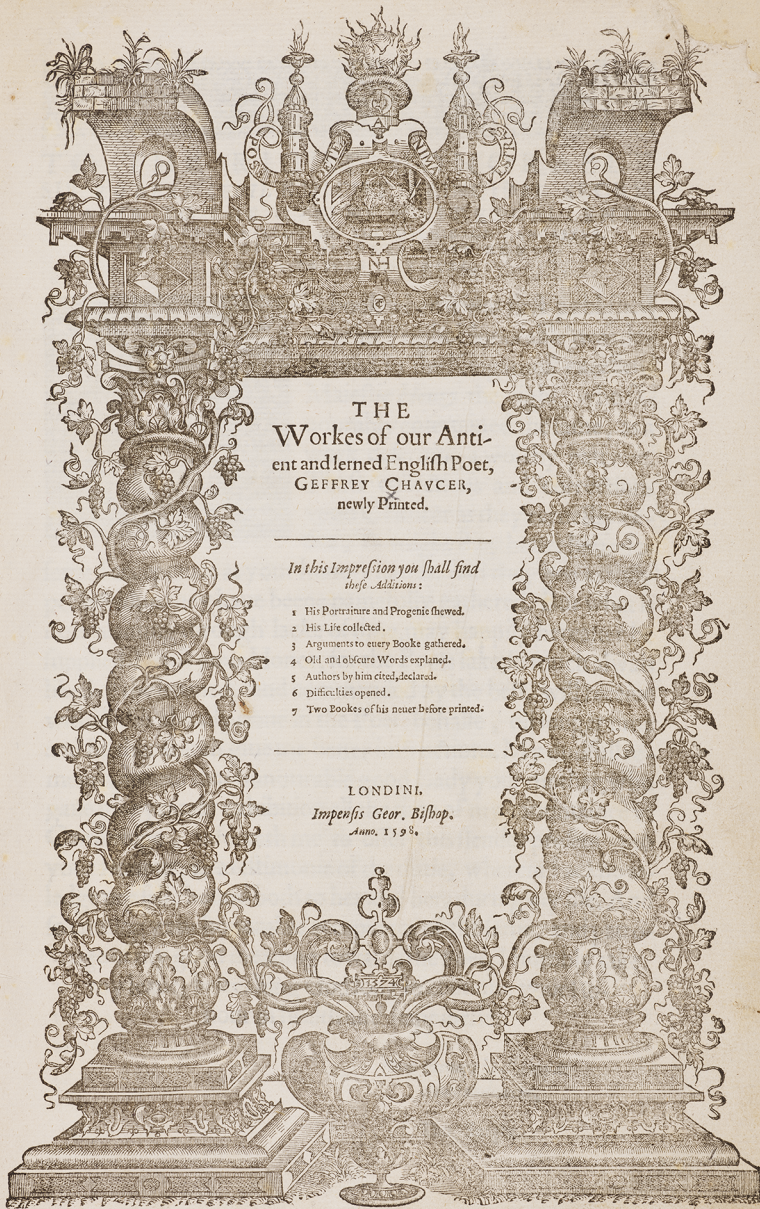
Som vi nu har set, foregår der meget i Speghts 1598-udgave. Værket kan ses i nogen grad som et kollektivt projekt, der fremstiller Geoffrey Chaucer som “our antient poet”, en klassisk litterær autoritet der fortjener et fortolkende apparat – et apparat som også er en redskabskasse

for renæssancelæsere, der ønsker at blive bevidst om deres nationale arv og historie. Her præsenterer Speght Chaucer som en lærd forfatter der, som han siger i en af fortalerne, tilfældigvis skriver på det vulgære nationalsprog, men ligeså vel kunne have skrevet på latin eller græsk. I bogens rige paratext finder vi således en række fortaler og dedikationer, der fungerer som en slags (for at bruge et moderne engelsk udtryk) "celebrity endorsement" af projektet, samt fortaler til den bemidlede og kommercielle læserskare i byerne og ved universiteterne, der kan købe bogen på markedet, folk såsom Edward Phelipps, hvis forgyldte emblem findes på indbindingen af bogen i Det Kgl. Bibliotek.

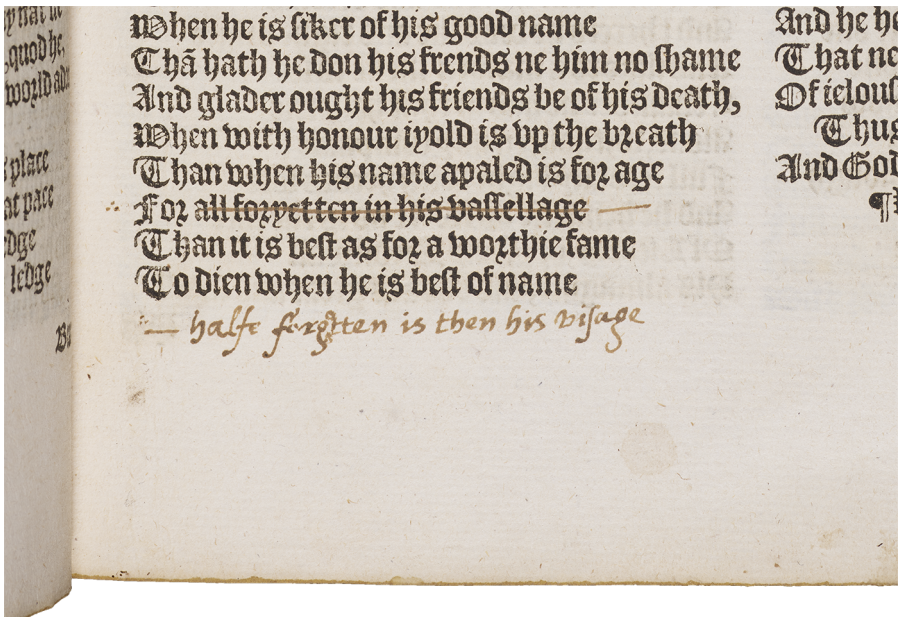
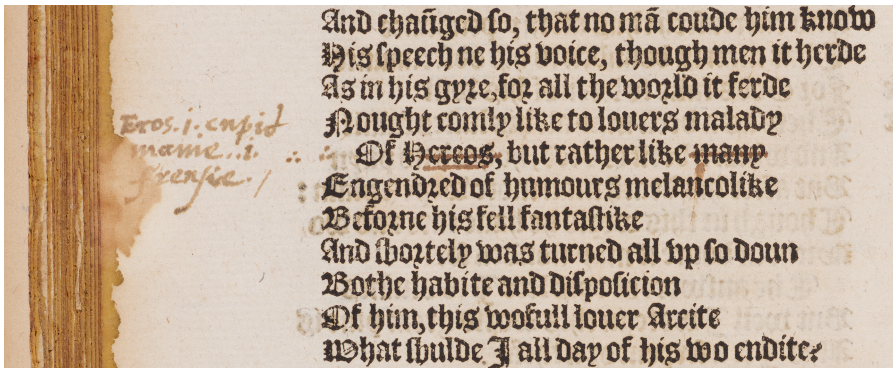
At bogen, som serverede Chaucer på en ny måde, nød kommerciel succes, kan ses af det faktum at en anden revideret udgave var til salg allerede i 1602. Thomas Speght var altid apologetisk over for sin 1598-udgave og erkendte, at noget hastværk havde medført en rundhåndet dosering af fejl og utilstrækkeligheder. I udgaven fra 1602 leverer han en tiltrængt revidering af Chaucers biografi og genealogi. Han tilføjer desuden et indeks over latinske citater med oversættelse, og han udvider tillige slutkommentarer og ordforklaringer, nu med en kvasi-akademisk, rudimentær etymologi. Med en tredje udgave i 1687 var Speghths Chaucer blevet den autoritative udgave af de samlede værker i over 100 år, og det var den udgave, igennem hvilken kendte forfattere som John Milton, John Dryden og Alexander Pope blev bekendt med "Our Antient and Learned Poet".

Bagperm med blindtryk og superexlibris.
Foto: Det Kgl. Bibliotek.

Titelblad til Thomas Speghs The Workes of our Antient and Lernet English Poet Geoffrey Chaucer. Foto: Det Kgl. Bibliotek.

En 1600-tals læsers håndskrevne korrekturer til teksten.

Foto: Det Kgl. Bibliotek.